

İran Çalışmaları Dergisi
E-ISSN: 2651-4370
Cilt: 7, Sayı: 2, ss. 217-241
Geliş Tarihi: 26.07.2023
Kabul Tarihi: 09.10.2023
DOI: 10.33201/iranian.1333042
Makale Türü: Araştırma Makalesi

Bir Sosyal Hareket Örneği Olarak İran Yeşil Hareketi

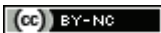
Ali Sarıhan*

Öz

1979 yılında toplumsal bir hareket ile kurulan İran İslam Cumhuriyeti, 2009 yılında yine bir toplumsal hareket ile değiştirilmek istendi. Binlerce rejim muhalifi günlerce sokakta yer alarak, mevcut rejimin liberal ve demokratik reformlar yapması gerektiğini, 2009 cumhurbaşkanlığı seçimlerinin yenilenmesini ve İran'ın daha özgürlükçü bir yapıya kavuşması gerektiğini talep etti. Bu çalışmada ilk olarak İran Yeşil Hareketi'ni doğru anlayabilmek için sosyal hareketler literatürü açıklanmaktadır. Sosyal hareketlerin ortaya çıkış sebepleri, gelişimleri ve türleri makalenin ilk kısmında ele alınmaktadır. Makalenin ikinci kısmında ise İran Yeşil Hareketi'nin ortaya çıkışı, yol haritası ve neden başarısız olduğu ilk bölümde anlatılan sosyal hareketler literatürü çerçevesinden ele alınmıştır. Makalede İran Yeşil Hareketi'nin ve başarısızlığının nedenlerinin daha iyi anlaşılması ve sosyal hareketler literatürüne katkıda bulunulması amaçlanmaktadır. Makalenin ilk bölümü sosyal hareketlerin teorik kısmı oluştururken, ikinci kısmı pratik kısmını oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Demokrasi, Protestolar, Sosyal Hareketler, İran İslam Cumhuriyeti, Yeşil Hareket.

* Dr., Bağımsız Araştırmacı, asarihan17@gmail.com, Sakarya, Türkiye, ORCID: 0000-0002-4136-4404

Creative Commons Licer

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 (CC BY NC) International License.

İran Çalışmaları Dergisi bilginin yayılması ve zenginleşmesi için Açık Erişim Politikasına uymaktadır. 217

The Iranian Green Movement as an Example of a Social Movement

Ali Sarihan*

Abstract

The Islamic Republic of Iran, which was founded by a social movement in 1979, was tried to be replaced by another social movement in 2009. Thousands of regime opponents took to the streets for days, demanding that the current regime should make liberal and democratic reforms, the 2009 presidential elections should be renewed, and Iran should achieve a more liberal structure. In this study, first, social movement literature is explained to understand the Iranian Green Movement correctly. The reasons for the emergence, development and types of social movements are discussed in the first part of the article. In the second part of the article, the emergence of the Iranian Green Movement, its road map and the reasons for its failure are discussed within the framework of the social movement literature that is explained in the first part. The paper aims to explain the Iranian Green Movement and the reasons behind its failures and contribute to the social movement literature. While the first part of the article constitutes the theoretical part of the social movement, the second part constitutes the practical part.

Keywords: Democracy, Protests, Social Movements, Islamic Republic of Iran, Green Movement.

* Dr., Independent Researcher, asarihan17@gmail.com, Sakarya, Türkiye, ORCID: 0000-0002-4136-4404.

1. Giriş

2009 yılında yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerine hile karıştırıldığını düşünen binlerce İnan vatandaşı sokaklara çıkarak seçimlerin tekrar yenilenmesini talep ettiler. Muhalif seçmenin seçim sonuçlarını protesto etmesinin altında resmi sonuçlara göre yüzde 63 oyla cumhurbaşkanı seçilen Mahmud Ahmedinejad'ın seçilen değil aslında İnan'ın dini lideri Ali Hamaney tarafından atanan bir lider olduğu düşüncesi yatıyordu. Diğer bir sebep ise oyların sayılırken yeteri kadar açık ve güvenilir olunmadığı, dolayısıyla seçim sonuçlarının Ahmedinejad'ın lehine değiştirildiğiydi. Diğer bir ifadeyle, binlerce insan İnan İslam Cumhuriyeti'nin seçimlere hile karıştırdığını yüksek sesle iddia ediyordu. İfade edilen bu iddianın ciddiyeti, ve bu suçun isnat edildiği makamın "kutsallığı" düşünüldüğünde, İnan İslam Cumhuriyeti için 2009 ayaklanması rejime karşı büyük bir meydan okumaydı. Dolayısıyla, 2009 Yeşil Hareketi İnan'da rejimin demokrasi ve liberal düşünce lehine değişmesi gerektiğini düşünenlerin bir araya geldiği, 1979 İslam Devriminden beri ilk defa bu kadar uzun ve kalabalık bir protestonun sahne olduğu bir hareketti.

Bu makalede öncelikle İnan Yeşil Hareketi'nin bir sokak hareketi, amacı ve istekleri belli olmayan bir kalabalık veya yığın, ayrıca anlık ortaya çıkmış bir tepki hareketi olmadığını anlaşılması amaçlanmaktadır. Makalede sunulan literatür ile İnan Yeşil Hareketi'nin temelleri ve dinamikleri olan bir sosyal hareket olduğunun anlaşılması amaçlanmaktadır. Bunu göstermek için ilk olarak sosyal hareketler literatürü anlatılmaktadır. Sosyal hareketler literatürünün anlaşılması, okuyucuya İnan Yeşil Hareketi'nin de ne olduğu sorusunun cevabını sunacaktır. İkinci olarak ise bu makalede hareketin neden başarısız olduğu irdelenmektedir. Dolayısıyla makalenin etrafında odaklandığı ana soru İnan Yeşil Hareketi'nin bir sosyal hareket olup olmadığını belirledikten sonra neden başarısız olduğunu açıklamaktır.

Bu soruya cevap bulabilmek için makalenin ilk kısmında çok geniş bir literatüre sahip olan sosyal hareketler konusu en temelden ele alınarak literatürün özünün anlaşılması ve İnan Yeşil Hareketi'nin de bu çerçevede değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Sosyal hareketlerin ortaya çıkış gerekçeleri, gelişimleri ve türleri makalenin ilk bölümünde ele alınmaktadır. Dolayısıyla İnan Yeşil Hareketi'nin de bir sosyal bir hareket olduğunun anlaşılması için, sosyal hareketler literatürünün kurumsal çerçevesi en önemli yanlarıyla belirtilerek ilk kısımda anlatılmaktadır.

İran Yeşil Hareketi'nin ilk kısımda açıklanan sosyal hareketler literatürü çerçevesinden analiz edilerek bir sosyal hareket olduğu anlaşıldıktan sonra, ikinci olarak neden başarısız olduğu incelenmektedir. Böylece sosyal bir hareket olan İran Yeşil Hareketi'nin neden başarısız olduğu sorusunun cevabı sosyal hareket literatürü ile beraber analiz edilerek daha iyi anlaşılması amaçlanmaktadır. Makalenin ilk kısmı sosyal hareketler literatürünün teorik kısmını oluştururken, ikinci kısmı pratik kısmını oluşturmaktadır. Diğer bir ifadeyle, İran Yeşil Hareketi'nin literatürdeki yerinin, öncelikle literatürün önemli ve ilişkili yanlarının anlatılması ile anlaşılması amaçlanmaktadır. Böylece bu makale genelde sosyal hareketler literatürüne yaptığı sosyal hareketler analizi ile katkıda bulunurken, özelde ise İran Yeşil Hareketi'nin bu literatürdeki yerini ve neden başarısız olduğunu açıklayarak literatüre katkıda bulunmaktadır.

2. Sosyal Hareketin İlk Adımı: Kolektif Hareket

Sosyal hareketler insan eksenli olup toplumun bir kısmını veya tamamını etkileyen hareketlerdir. İnsanların tarihten beri taleplerini iletmek için kullandıkları yollardan birisi olmuştur. Teknolojinin gelişmesi ve iletişim kanallarının çoğalmasıyla, insanların haberleşmeleri ve bir araya gelmeleri kolaylaşınca, sosyal hareketlerin sayısında ve ortaya çıkma sıklıklarında da aynı şekilde bir artış olmuştur. Bunun sebebi sosyal hareketin ilk ve en önemli şartlarından biri olan kolektif eylem yeteneğinin teknolojinin gelişmesiyle artması ve kolaylaşmasıdır.

Sosyal hareketler çalışmasına katkıda bulunan en önemli isimlerden biri olan Wilkinson (1971, s. 12)'a göre, "Sosyal hareket, bir grup insanın özel bir amaç için bir dizi eylem ve çabasıdır." Toplumsal hareket terimi kültürel farklardan dolayı birbirinin yerine geçen değişik şekillerde tanımlanmasına rağmen, sosyal hareket hükümetten bağımsız olarak kendi kendini yaratan, kendine güvenen, evcilleştirilmemiş, kabaran bir kalabalığa şekil veren bir süreçtir (Wilkinson, 1971). Wilkinson (1971) ayrıca, insanların ortaya koydukları her kolektif eylemin toplumsal bir hareket olmadığını, bir eyleminin toplumsal bir hareket olarak adlandırılabilmesi için bir dizi özellik göstermesi gerektiğini de açıklamıştır. Bu *sui generis* özellikler Wilkinson (1971, ss. 26-27)'a göre şöyledir: "Bir toplumsal hareket (veya kolektif hareket), şiddeti, yasa dışılığı, devrimi veya ütöpik bir topluluğa

geri çekilmeyi dışlamadan, herhangi bir yönde ve herhangi bir yöntemle değişimi teşvik etmeye yönelik müzakereci, kolektif bir çabadır.”

Wilkinson’ın da belirttiği gibi sosyal hareketlerin en büyük öznesi harekette oluşan bir *biz duygusu* yani *kolektif harekettir*. Bu literatürde kolektif eylem olarak tanımlanmış, bir sosyal hareketin olmazsa olmazı olarak *benlerin bize dönüşmesi* olarak görülmüştür. Çünkü kolektif eylem toplumsal hareketlerin zorunlu bir öncüsüdür. Tilly (1978, s. 7) de kolektif eylemi, “insanların ortak çıkarlar peşinde birlikte hareket etmesinden oluşur” şeklinde açıklayarak Wilkinson gibi kolektif eylemin önemini belirtmiştir. Bir hareketin veya direnişin üyeleri, belirlenmiş bir hedefe karşı belirli bir amaç için birlikte çalışmazlarsa, bir ayaklanma, somut bir hareket yerine, büyük ve öfkeli bir kalabalığa dönüşür.

Fakat sorun kişisel görüşlerin ve bireyselliğin üst düzeyde olduğu 21. yüzyılda ortak hareket yeteneğinin nasıl ortaya çıkacağıdır. Bilgiye erişimin kolaylaştığı, insanların kimseden değil kendi çabalarıyla bulmak istediğine eriştiği bu yüzyılda beraber hareket etmek kolay olduğu kadar bir o kadar zordur. Çünkü insanların sahip oldukları kişisel konforlarından vazgeçip, ortak bir amaç uğruna çalışmaları istenmektedir. Diğer bir ifadeyle, *biz* için benin ikinci plana itilmesi gerekmektedir.

Ortak eylem ve kolektif çıkarların nedenleri her zaman değişiklik göstermiştir. Tilly (1978)’ye göre insanlar genel olarak sahip oldukları veya olabilecekleri ortak bir çıkar, ortak bir organizasyon, beraber hareket edebilme isteği ve sahip oldukları ortak fırsatın sonucu olarak bir hareketin içinde yer alırlar. Ayrıca, Tilly (1978, s.7)’ye göre sosyal bir hareket birden çok faktörün aynı paydada yer alabilmesiyle ancak ortaya çıkabilmektedir.

Tilly’nin tersine, Mill (1869, s. 49) bir mübadele sisteminin ortak hareket etme sürecinde önemli olduğunu iddia etmiş ve “istenilen bir yanıtın karşılıklı ilgi yaratacağını” dolayısıyla da ortak bir hareketin ortaya çıkabileceğini söylemiştir. Diğer bir ifadeyle, insanlar arasında karşılıklı bir iletişim olursa ancak bir hareketin olabileceğini ifade etmiştir. Bunun anlamı tepeden inme bir anlayışla değil, paralel bir iletişim kanalı olduğunda ancak bireylerin ortak bir iradeye doğru yönelebileceğini ifade etmiştir.

Weber alternatif bir görüş sunmuş ve bir tehdit sisteminin “işbirliği yapmanın yanıt vermemek için maliyetli olacağı” anlamına geldiğini savunarak bu tehdit mekanizmasının insanları ortak bir eyleme yönlendirebilece-

ğini iddia etmiştir. Öte yandan Marks da, sınıflar arasında tehdit, mübadele ve bütünleşmenin ortak ve etkili bir eylem gerçekleştirmek için gerekli olduğuna inanmıştır (Tilly, 1978, s. 49).

Kısacası, kolektif bir eylem bir toplumsal hareketin temelidir. Della Porta ve Diani (2006, s. 21)'ye göre de, "Bir toplumsal hareket süreci, yalnızca belirli olayların ve girişimlerin ötesine geçen kolektif kimlikler geliştiğinde ortaya çıkabilir". Kolektif davranış ve kolektif eylem, sosyal hareketin baskın biçimleridir, çünkü ortak çıkarlar insanları ortak hedeflere doğru birlikte hareket etmeye yönlendirirler. Bu ortak hedef, toplumun farklı kesimleri arasındaki farklılıkları en aza indirmeye ve çeşitli grup ve hi-ziplerin üyeleri arasındaki ilişkileri güçlendirmeye yardımcı olur. Kolektif eylem özet olarak sosyal bir hareketin birinci ve en önemli adımı olarak gösterilebilir.

Bununla birlikte, kolektif eylemin her zaman toplumsal bir harekete yol açmadığını hatırlamak önemlidir. Ayrıca, kolektif eylemler, toplumun normlarını ve değerlerini değiştirmek, yeniden yapılandırmak veya yeniden tanımlamak gibi bir amacı olmayan bireylerde kitlesel panik gibi patlamalara da neden olabilirler (Smelser, 1962). Arap ayaklanmaları örneğinde olduğu gibi, toplu eylemler toplumsal hareketlerle sonuçlanmıştır çünkü ayaklanmalar basit bir protestodan veya öfkeli ya da şiddet yanlısı kalabalıkların bir araya gelmesinden çok daha fazlasına dönüşmüştür. Dolayısıyla sosyal hareketler anlık ve geçici bir öfke patlamasından çok, bir amacı olan ve bir birlikteliği simgeleyen hareketlerdir. İnsanlar sadece öfkelerini ifade etmek için değil, öfkelerine sebep olan şeyin varlığından rahatsızlık duyarak ortak bir eylem gerçekleştirirler.

3. Kolektif Eylemler Neden Başlar ve Nasıl Gelişirler

Toplumsal bir hareketin ortaya çıkmasının ana nedeni, belirli bir sınıf veya sınıflar içindeki genel memnuniyetsizliktir. 2010-2011 Arap ayaklanmaları sırasında, 2011 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde meydana gelen Wall Street'i İşgal Et, İran'da gerçekleşen 2019 Yeşil Hareketi ve 2023 Mehsa Emimi protestolarında, belirli sınıf veya sınıflar arasındaki genel bir memnuniyetsizlik nedeniyle toplumsal hareketler ortaya çıkmıştır. Aberle (1982, s.326)'nin görelî yoksunluk teorisi, hoşnutsuzluğun kaynaklarını ölçmeye yardımcı olan dört kriter sunmaktadır: "Sahip oldukları varlık,

statü, davranış ve değer”. İnsan veya insanların bu dört faktörden dışlanması veya mahrum edilmesi insanlarda hayal kırıklığı yaratır. Bu hayal kırıklığı giderilmezse, zamanla memnuniyetsizliğe ve şikayete dönüşür. Sorunların kronik olarak devam etmesi, kendisini haksızlığa uğramış hissedilen kitleleri bu haksızlığın nedenini sorgulamaya ve hedef olarak seçmeye yöneltir. Heberle (1995, s.55)’nin de belirttiği gibi “Bir toplumda toplumsal hareketlerin yükselişi, mevcut toplumsal düzenden hoşnutsuzluğun bir belirtisidir. Bu nedenle sosyal hareketler, mevcut olan düzenden memnun olmayan insanlar arasında ortaya çıkarlar.”

Fakat bu, bütün memnuniyetsizliklerin her zaman bir toplumsal harekete dönüşeceği şeklinde anlaşılmalıdır. Tilly (2004, s. 3-4)’nin de belirttiği gibi bir sosyal hareketin doğuşu için, sürekli ve organize olmuş toplumsal bir hareketlilik ve “özel amaçlı birlik ve beraberliklerin yaratılması” gerekir. Çünkü hiçbir şekilde tüm memnuniyetsizlikler bir toplumsal harekete yol açmaz. Cameron (1966)’a göre, tatminsiz insanlar önce tatminsizliklerini fark etmeli ve bunu birbirleriyle paylaşmalıdırlar. Ayrıca, kendilerindeki memnuniyetsizliğe sebep olan durumu değiştirebileceklerine dair bir farkındalık geliştirmeleri ve insanların bir araya gelmesi için koşulların uygun olması gerekir (Cameron, 1966). Başka bir deyişle, insanların organize olabilmeleri için birbirlerine erişebilmeleri ve birbirleriyle iletişim kurabilmeleri gerekmektedir.

Toplumsal hareketleri açıklayan birçok yaklaşım olmakla beraber bu araştırmada konumuz ile olan ilişkilerinden dolayı dört tanesini açıklayacağız: Geleneksel yaklaşım, Kaynak seferberliği kuramı, Siyasi fırsat kuramı ve Fransız okulu. Geleneksel yaklaşımı benimseyen teorisyenler, toplumdaki şikayetlere ve gerilimlere odaklanır ve toplumsal hareketi toplumda ortaya çıkan planlanmamış bir eylem olarak görürler (Hannigan, 1985). Örnek olarak Blumer (1995, s.60), bir toplumsal hareketin başlangıçta “biçimsiz ve kötü organize edilmiş” olduğunu ve “ilkel düzeyde” kolektif davranışla karakterize edildiğini savunmuştur.

Buna karşılık, kaynak seferberliği teorisyenleri, sosyal hareketi şikayet faktöründen ziyade kaynakların mevcudiyetine ve fırsatlara dayanan kasıtlı ve planlı eylem olarak tanımlarlar (Hannigan, 1985). Jenkins (1983, s. 530)’in belirttiği gibi, “kaynak seferberliği teorisi için ana faktör, kaynakların mevcudiyetidir.” Ayrıca kaynak seferberliği teorisyenleri, liderliğin ve örgütlenmenin toplumsal hareketlerdeki rolüne de daha fazla önem verirler (Rootes, 1990, s. 7).

Kaynak seferberliği teorisi gibi, siyasi fırsat teorisi de sosyal seferberlik için fırsatların önemini vurgular. Bu teori aynı zamanda hiziplerin önemini ve seçkin gruplar arasındaki ittifakı da vurgular. Tarrow (1994, s. 150)'a göre, "fırsatlar genişlediğinde, seçkinler bölündüğünde ve yeni gruplanmalar meydana geldiğinde, hareketin büyük gücü ortaya çıkar."

Bur dört yaklaşımdan son olarak, Fransız düşünce okulunun, geleneksel yaklaşım ile kaynak seferberliği teorisi arasında bir yerde olduğunu söyleyebiliriz. Bu görüşe göre, "toplumsal hareket kendiliğindedir ama şekilsiz değildir, ahlaki ve rasyoneldir ama kurumsal da değildir" (Hannigan, 1985, s. 438-439).

Bu yaklaşımlar toplumsal hareketleri anlayabilmek adına faydalı bakış açıları sağlamakla birlikte, toplumsal hareket kavramının tüm yönlerini kapsamamakta ve her birinin kendine özgü eksiklikleri bulunmaktadır. Örneğin Fransız düşünce okulu, toplumsal hareketler içinde örgütsel yapının öneminin altını çizer. Kaynak seferberliği teorisi, toplumsal hareketlerin neden ortaya çıktıklarından çok nasıl oluştukları sorusuna odaklanır. Rootes (1990, s. 7)'un belirttiği gibi, kaynak seferberliği teorisi "hareketlerin neden var olduklarından ziyade nasıl organize oldukları, başarılı oldukları veya başarısız oldukları üzerinde durur." Benzer şekilde, siyasi fırsat teorisi, arzunun rolünü gözden geçirir ve insanların ne ölçüde dâhil olma-ya istekli olduklarına bakılmaksızın toplumsal hareket fırsatlarının ortaya çıkacağını varsayar. Kriesi (1995, s. 246) bu noktayı şöyle açıklamıştır: "Fırsatlar arzuları şekillendirir veya tam tersi." Geleneksel yaklaşım için ise Hannigan (1985, s. 446-448) bu yaklaşımın sosyal hareketlerin neden meydana geldiği sorusunu incelediğini ancak nasıl ortaya çıktıklarını açıklamayı ihmal ettiğini söylemiştir.

Özet olarak sosyal hareketlerin genel olarak memnuniyetsizliğin toplumun belirli kesiminde vücut bulmasıyla ortaya çıkan, organize olmuş, kolektif, belli bir süre devam eden ve değişim talep eden bir yapıya sahip olduğunu söyleyebiliriz. Sosyal hareket kavramının daha iyi anlaşılabilmesi için gelecek kısımda sosyal hareketlerin türleri açıklanacaktır.

4. Sosyal Hareket Türleri

Sosyal hareket sınıflandırmaları da aynı zamanda toplumsal hareketlerin tanımlanması için önemlidir. Marksist bir bakış açısından, "her toplumsal

hareket, hakim olan yöntem ve toplumsal üretim ilişkileri açısından tanımlanır: Her hareket, bir sınıf hareketi ve sınıf çıkarımının ve sınıf çatışmasının bir ifadesi olarak görülür” (Wilkinson, 1971, s. 46). Bu yaklaşımdaki temel sorun, dinsel, toplumsal, cinsiyete dayalı ya da etnik temelli toplumsal hareketlerin açıklanmasında yetersiz kalmasıdır. Örneğin siyahi Amerikalılara karşı yapılan ırkçı muameleleri protesto etmek için bir araya gelen insanların hareketini sadece sınıf temelinden açıklayarak, etnik farklılığın etkisini ölçmemek Marksist yaklaşımın eksikliklerinden bir tanesidir.

Aberle, toplumsal hareketlerin iki boyuttan incelenmesini önermiştir: “Aranan değişimin yeri ve aranan değişimin miktarı” (1982, s.316). Bu perspektiften bakıldığında dönüştürücü [devrimci], iyileştirici, kurtarıcı ve değiştirici hareketler ortaya çıkmaktadır. Tablo 1’de de görüldüğü gibi, devrimci hareketler en kapsamlı olanlardır çünkü toplumun tamamı için radikal değişiklikler getirirler.

Tablo 1

Sosyal Hareket Türleri

	Değişimin Boyutu	
Değişimin Odağı	Kısmi	Genel
Bireysel	Alternatif Sosyal Hareketler	Kurtarıcı Sosyal Hareketler
Birey Üstü [Toplum]	Reformcu Sosyal Hareketler	Dönüştürücü [Devrimci Sosyal Hareketler]

Not. Aberle (1982).

Della Porta ve Diani ise toplumsal hareketleri şu şekilde sınıflandırmışlardır: “[Onlar] açıkça tanımlanmış muhaliflerle çatışmasız ilişkiler içindedirler; yoğun gayri resmi ağlarla bağlantılıdır; ve ayrı bir kolektif kimliği paylaşıyorlardır” (2006, s.20). Bu sınıflandırma, bir toplumsal hareketin tanımına ilişkin bir ön bilgi sağlarken, ne tür çabaların bir toplumsal hareket oluşturmadığını ise açıklamaz. Bir kalabalığı veya protestoyu gerçek bir toplumsal hareketle karıştırmamak için daha kesin bir çerçeveye ve toplumsal hareketin daha net bir tanımına sahip olmak önemlidir.

Aberle (1982, s. 315), toplumsal hareketin bireysel bir çabadan farklı olduğunu, çünkü “bir grup insan tarafından organize edilmiş bir çaba” olduğunu iddia etmiştir. Ayrıca, bir toplumsal hareketin belirli bir olay, kampanya veya koalisyon dinamiği olmadığını da belirtmiştir (Della Porta & Diani, 2006). Toplumsal bir hareket daha uzun sürer, yukarıda belirtilen alternatiflerin herhangi birinden daha kasıtlı eylem içerir ve geçici değildirler (Cameron, 1966). Toplumsal hareket olarak nitelendirilemeyecek çabaların, güçlü bir kimliği yoktur ve kısa süreli etkileri vardır (Della Porta & Diani, 2006). Fakat, bir olay, kampanya veya koalisyon, kendi başına bir toplumsal hareket olmasa da toplumsal bir hareketin parçası olabilir.

Della Porta ve Diani (2006) ayrıca, toplumsal hareketlerin kurum ve kuruluşların aksine, üyelere değil gönüllü katılımcılara sahip olduğuna dikkat çekmişlerdir. Dahası, partiler ve toplumsal hareketler arasında ayırım yapmışlar ve partilerin belirli çıkarları temsil ettiğini, toplumsal hareketlerin ise toplum adına hak talep ettiğini kaydetmişlerdir (Della Porta & Diani, 2006).

Sosyal hareketler aynı zamanda gönüllü derneklerden de farklıdır. Çünkü “gönüllü dernekler ne bir değişim taahhüdü içerir, ne de değişim için gerekli asgari derecede normatif taahhüt veya üyelerin katılımı için çağrıda bulunurlar” (Wilkinson, 1971, s. 30-31). Cameron (1996, s. 8-9)’a göre, bir sosyal hareketin en önemli özelliği, “kültürü değiştirmeye veya sosyal yapıyı değiştirmeye ya da bir toplum içindeki kontrol gücünü yeniden dağıtmaya çalışmasıdır.”

Bayat (1998, s. 139), ayrıca toplumsal hareketler ile isyan ve protesto hareketlerini birbirinden ayırmıştır ve ona göre, “toplumsal hareketler alternatif kurumlar ve değer sistemleri inşa etme eğilimindedirler...[Onlar] toptan bir değişimden önce alternatif kurumlar ve değer sistemleri kurmaya da çalışırlar,” ancak isyan ve protesto hareketlerinin her zaman alternatif bir gündemi yoktur.

Sosyal hareketleri sonuçları üzerinden değerlendirecek olursak genel olarak başarılı ve başarısız sosyal hareketler olarak bir sınıflandırma yapabiliriz. Devam etmeyen bir sosyal hareketin başarı oranının ölçülebilmesi için kullanılacak olan en önemli referans bu sosyal hareketin istedikleri ile elde ettikleri arasındaki pozitif korelasyonun ölçülmesidir. Çünkü istedikleri ile elde ettikleri arasındaki fark büyüdükçe bu hareketin başarısız

olarak sınıflandırılabilme ihtimalinin de o ölçüde arttığını söyleyebiliriz. Sosyal hareketler literatürüne baktığımızda karşımıza çıkan ise bir sosyal hareketin istediği değişimin odağı ve istediği değişikliklerin boyutu küçüldükçe doğal olarak başarı şansının da o ölçüde arttığıdır. Diğer bir ifadeyle, etkisi ve etkiledikleri kesim az olan sosyal hareketlerin başarı şansları da o ölçüde fazladır. Fakat kökten değişiklikler için harekete geçen sosyal hareketler, genelde toplumun bir kesimini değil bir çok kesimini radikal bir şekilde etkileme ve yenileme potansiyeli içerdikleri için başarılı olma şansları da daha zordur. Demokrasi, cinsiyet eşitliği, fikir özgürlüğü gibi toplumun büyük kesimlerini etkileyen taleplerin gerçekleşmesi bu yüzden oldukça zordur. Çünkü bu tür radikal değişiklikler için toplumun çok büyük oranda desteğinin alınması gerektiği gibi bazen toplumsal destek de devletin gösterdiği statükocu duruş karşısında yetersiz kalabilmektedir. Fakat bu başarılı-başarısız ayrımının siyah-beyaz derecesinde keskin ve belirgin olmadığını, istenen ve elde edilenlerin bazen isteyen ve elde edene göre değişiklikler gösterdiğini de belirtmemiz gerekir.

Makalenin ilk kısmında anlatılan sosyal hareketlerin doğuşu, gelişimi ve türlerinden sonra ikinci kısımda İnan Yeşil Hareketi'nin bir sosyal hareket olduğu fakat bu sosyal hareketin neden başarısız olduğu yine sosyal hareketler literatürü çerçevesi referans alınarak anlatılacaktır. Unutulmamalıdır ki sosyal hareketler literatürü sürekli gelişen ve değişen bir yapıya sahip olduğu için İnan Yeşil Hareketi'ni açıklayabilecek tek bir teorik çerçeve olduğu iddia edilemez. Dolayısıyla Yeşil Hareket, bu makalede yukarıda anlatılan sosyal hareketler literatürü çerçevesinden analiz edilecektir. Çünkü sosyal hareketler literatürü sürekli olarak gelişmekle beraber, Yeşil Hareket tarihi bir olay olarak sonlanmış, böylece akademik olarak değerlendirilebilme şansı ortaya çıkmıştır.

5. İnan'ın Başarısız Yeşil Hareketi

Yukarıdaki tanımlamaların ışığında öncelikle 2009 yılında ortaya çıkan İnan Yeşil Hareketi bir isyan, protesto veya anlık bir tepki hareketi değildir. İnan Yeşil Hareketi'nin mevcut literatür çerçevesinde sosyal bir hareket olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü belirli sayıda insanda bir memnuniyetsizlik ortaya çıkmış, bu memnuniyetsiz insanlar bir amaç etrafında örgütlenmeyi başarmış, seçtiği hedefe taleplerini iletmış, ve ani ve geçici bir kızgınlıktan çok, belirli bir süre devamlılık gösterebilmiştir.

İlk olarak toplumsal hareketin en önemli sebeplerinden biri olan memnuniyetsizlik, hareketin omurgasını oluşturan gençler başta olmak üzere rejim karşıtı birçok İran vatandaşında uzun yıllardan beri mevcuttu. Bu memnuniyetsizliğin sebebi sadece 2009 seçimleri değil, aslında İran'da mevcut rejimin izlediği sert ve muhafazakar politikalarıdır. 2009 seçimleri, bu memnuniyetsizliği eyleme dönüştüren bir fırsat olmuştur. İlk kısımda açıkladığımız sosyal hareketler yaklaşımından baktığımızda, 2009 seçimlerinin toplumsal bir hareketin başlayabilmesi için *siyasi fırsat* rolü oynadığını söyleyebiliriz. Rejim karşıtı insanlar 2009 seçimlerinin yenilenmesi talebi ile bir araya gelmeyi başarmış ve başkent Tahran başta olmak üzere İran'ın birçok şehrinde toplu halde varlık gösterebilmeyi başarmışlardır. Dolayısıyla bireysel memnuniyetsizlikler toplumsal bir memnuniyetsizliğe dönüşmüş, kolektif hareket ortaya çıkmıştır.

İkinci olarak İran Yeşil Hareketi, sosyal hareketlerin en önemli özelliklerinden biri olan anlık ve geçici olmama özelliğini göstermiştir. Hareket kısa süre içinde parlayıp sönen bir özellik değil yaklaşık altı ay devam eden bir süreklilik göstermiştir (Abbasi, 2010). Her zaman aynı büyüklükte ve yoğunlukta devam etmese de, hareket belirli bir süre devam etmeyi başarmıştır. Bu da toplumsal hareketlerin en önemli özelliği olan devamlılık ilkesini karşılamıştır.

Üçüncü olarak sosyal hareketlerin diğer bir özelliği olan hedeflerinin ve amaçlarının olması da İran Yeşil Hareketi'nde vücut bulmuştur. Yeşil Hareket'in, İran'ın mevcut rejiminden seçimleri yenilemesini istemeleri, rejimin daha özgürlükçü, demokratik ve liberal bir duruş sergilemesini talep etmeleri hareketin bir amacının ve hedefinin olduğunu göstermiştir. Bu rejim karşıtı duruşun Yeşil Hareket'e kazandırdığı kimlik, İran Yeşil Hareketi'ni dağınık ve amaçsız yığınlardan ayıran en önemli özelliklerden birisi olmuştur.

Dördüncü olarak İran Yeşil Hareketi, sosyal hareketleri parti ve dernek hareketlerinden ayıran bir ayırıcı özellik olan resmi üyeler tarafından değil gönüllü katılımcılar tarafından oluşturulmuştur. Hareket insanları hiçbir şekilde sokağa çıkmaları için zorlamamış tam tersine insanlar evlerine dönmeleri için rejim tarafından şiddete maruz bırakılmışlardır. Rejim muhalifi partilerin ve derneklerin resmi üyelerinden katılanlar olmuş olsa bile bunlar hareketin yönünü belirleyecek kadar ağırlıkta olmamış çünkü hareket belli bir parti veya derneğin kontrolüne girmemiştir. Hareket de resmi bir üyelik veya legal bir kimlik kazanma mücadelesine girişmemiştir.

Özet olarak İran Yeşil Hareketi sosyal bir hareket olabilmenin ana özelliklerini göstermeyi başarabilmiştir. Anlık ve geçici bir öfke patlamasından çok, bir amacı olan ve bir birlikteliği simgeleyen, ayrıca belirli bir süre devam eden bir hareket olmuştur. Dolayısıyla İran Yeşil Hareketi bir sosyal harekettir. Tür olarak ise dönüştürücü (*devrimci*) bir sosyal hareket olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü istenen değişimin odağı İran toplumunun sadece bir bölümünü değil tüm toplumu kapsamakla beraber, değişimin boyutu ise kısmi değil geneldir (Bkz: Tablo 1). Rejimin seçimleri yenilemesi ve otoritesini sorgulatması hem İran devleti için, hem de İran toplumu için devrim niteliğinde taleplerdi. Muhaliflerin taleplerinin rejim tarafından kabul edilmesi ile ortaya çıkacak olan değişim de sadece rejim muhaliflerini veya destekleyenlerini değil İran toplumunun ve devletinin tamamını etkileyebilecek bir radikalliğe sahipti.

Fakat yine yukarıda verdiğimiz yaklaşımların ışığında söyleyebiliriz ki İran Yeşil Hareketi sosyal bir hareket olabilmeyi başarabilmiş olmasına rağmen başarılı bir sosyal hareket olabilmeyi başaramamıştır. Sosyal hareketlerin başarısının istenen ile elde edilen arasındaki korelasyon ile ölçüldüğünü belirtmiştik. Taleplerin karşılanmaması veya istenen düzeyde karşılık bulamaması bir sosyal hareketin yeteri kadar başarılı olmadığını/veya başarısız olduğunu ortaya koymaktadır.

12 Haziran 2009 seçimlerinden üç gün sonra başlayan, İran'ın 2009 Yeşil Hareketi'ni başarısız olarak adlandırmamızın sebebi bu hareketin yapmak istedikleri ile elde ettikleri arasındaki dengesizliktir. Diğer bir ifadeyle, oyum nerede sloganı ile Ahmedinejad'ın cumhurbaşkanı olarak seçilmesini protesto edip, oylarının illegal bir şekilde sayıldığı argümanı ile hareket eden bu hareket, ne oyların yeniden sayılmasını sağlayabilmiş, ne de Ahmedinejad'ın istifasına sebep olabilmıştır. Tam tersine, rejim daha liberal ve açık bir duruş sergilemek yerine, sorgulanmayı kabul etmeyen katı duruşundan hiçbir şekilde taviz vermeden Ahmedinejad'a ve yapılan seçimlere olan desteğini yinelemiştir. Bu sonuç İran rejiminin bu süreçten galip taraf olarak ve güçlenerek çıkmasını sağlarken, rejim muhaliflerinin de kaybeden taraf olarak zayıflamalarına sebep olmuştur. Dolayısıyla rejimin tavizsiz duruşu rejimin kendine olan inancını arttırırken, rejim muhaliflerini de hayal kırıklığına uğratmıştır. Peki İran Yeşil Hareketi'nin başarısız olmasının sebepleri nelerdi?

5.1. Talep Edilen Değişikliklerin Boyutunun Devrim Düzeyinde Olması

2019 yılında binlerce insan, 1979 yılında toplumsal bir devrimle kurulan İran “İslam” rejimini daha demokratik ve açık bir yapıya kavuşturabilmek amacıyla sokaklara çıkmıştır. Fakat İran’da devletin kırmızı çizgisi olan İslami kuralların uygulayıcısı ve en üst düzey siyasi irade olan Dini Lider Ali Hamaney ve *Velayet-i Fakih (Rehberlik)* makamının eleştirilmesi, bu makamın seçildiğini onayladığı Cumhurbaşkanı’nın kabul edilmemesi rejimin kabul edemeyeceği ölçüde büyük ödünlerdi (Cavlak & Özbilek, 2019, s. 133). Tafesh (2012, s. 4)’in belirttiği gibi, Yeşil Hareket’in lideri Musevi 2009 yılında, “Velayet-i Fakih teorisinin geçerli bir siyasi yönetim teorisi olarak yeniden değerlendirilmesi ve cumhurbaşkanına daha fazla yetki verilmesi için alenen çağrıda bulunmuştur.”

Bu ayaklanmaları basit bir şekilde seçimlerin yenilenmesi veya oyların tekrar sayılması olarak görmeyen İran, direk kendi otoritesine karşı bir meydan okuma olarak değerlendirmiş ve bir başkaldırı olarak yorumlamıştır. Gözaltına alınan bazı protestocuların bu ayaklanmaları 1989 yılında halk ayaklanması sonucu Çekoslovakya’da Komünist yanlısı bir iktidarın yıkılarak yerini Batı yanlısı bir rejime bıraktığı devrim olan Kadife Devrimine benzettiklerinin İran resmi kaynakları tarafından dile getirilmesi, toplumun bazı kesiminde hareketin bir reform hareketi olarak değil, sistem karşıtı bir devrim hareketi olarak algılanmasına sebep olmuştur (Milani, 2010). Öğrenciler tarafından atılan “*Diktatöre Ölüm ve Hamaney bir kattildir. Onun hükmü geçersizdir*” sloganları da bu şüphe tohumlarını güçlendiren gelişmeler olmuştur (Erinç Bayoğlu, 2020). Ortaya çıkan bu tablo devlet yetkililerinin, protesto hareketi ile olası diyalog kapılarını kapatmasına ve protestoları bastırmak için şiddete başvurmasına sebep olmuştur. Diğer bir ifadeyle, şiddet kullanmak rejim tarafından rejimin korunması için meşru bir hak olarak görülmüştür.

Dolayısıyla Yeşil Hareket’in talepleri olan Haziran 2009 seçimlerinin yeniden yapılması ve seçilen cumhurbaşkanının istifasının istenmesi İran’da kabul edilmesi muhtemel olmayan taleplerdiler (Okyar, 2015). Fakat sosyal hareketlerin yapısı gereği, insanlar yine de sokaklara dökülmüş, taleplerini dile getirmiş, birçok protestocu gözaltına alınmış ve işkenceye maruz kalmıştır. Sonucu belli olan bir hareketin neden başladığını sorgulamak bir sosyal hareketin varoluş felsefesi ile çelişir. Diğer bir ifadeyle, İran Yeşil Hareket’in de olduğu gibi, sokağa dökülen insanlar var olduklarını kanıt-

lamak adına sokaklarda yer almışlardır. Sonuç almak istemekle beraber, savundukları fikirleri yaşatmak adına sokaklara çıkmak bir sosyal hareket klasiğidir. İran Yeşil Hareketi'nde de bu açıkça görülmüştür.

5.2. Hareketin Topluma Mal Edilememesi

İran'da rejim karşıtları olmakla beraber, rejimin sadık destekçileri güç olarak çok daha etkilidirler. 2009 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde aşırı muhafazakar Ahmedinejad'ın yüzde 63 oy alması da aslında bunun en açık kanıtıdır. Dolayısıyla Yeşil Hareket tüm toplumun ortak isteklerinden çok, seçimlerin yenilenmesini, Ahmedinejad'ın tekrar cumhurbaşkanı olmamasını ve İslam rejiminin sahip olduğu sert politikalarından geri adım atmasını isteyen marjinal olarak tanımlanabilecek sınıfların ve öğrencilerin tekeline kalmıştır. Bu da hareketin gücünü azaltmış ve etki alanını sınırlandırmıştır (Gürakar, 2012).

İran'da sayıları milyonları bulan Azeri, Kürtler ve Beluciler'in hareketi desteklememeleri de hareketin diğer bir handikabı olarak ortaya çıkmıştır. Azeriler ve Kürtlerin ana dilde eğitim ve federasyon haklarının yerine getirilmesi gibi talepleri varken, Yeşil Hareket daha çok Ahmedinejad'ın cumhurbaşkanlığından ayrılıp muhalif aday Mir Hüseyin Musevi'nin seçilmesine odaklanmıştır. Reformcuları temsil eden Musevi, İran'da Fars olmayan vatandaşların taleplerini karşılamakta yetersiz kalmıştır. Bu yüzden Yeşil Hareket daha çok Tahran, İsfahan ve Şiraz gibi şehirlerle sınırlı kalmıştır.

Hareketin sınırlı kalmasının diğer bir sebebi de birçok İran vatandaşının gözünde bu hareketin demokrasiyi değil laikliği talep ettiğine olan inancıydı. “Yeşil Hareket, teokrasiye karşı bir isyandır. Taraftarlarının çoğu, dini motivasyonları çok az olan veya hiç olmayan genç İranlılardı” (Milani, 2010). Laik bir devlet sistemini dinden çıkış olarak algılayan milyonlarca muhafazakar İran halkı bu hareketi laik dış güçlerin İran'daki İslam rejimini yıkmak için kullandıkları bir sömürge aracı olarak görmüşlerdir. Örnek olarak, Amerika Büyük Elçiliği'nin baskın yıl dönümü olarak kutlanan 4 Kasım, her yıl kutlandığında “Amerika'ya Ölüm” sloganları atılırken, 2009 yılında Yeşil Hareket'e katılan protestocular “Obama bizimle misin, onlarla mı?” şeklinde batıya el uzatan sloganlar atmışlardır. Bu da İran rejimini destekleyen insanların iddialarını haklı gösteren bir gelişme olarak tarihe geçmiştir.

Ayrıca rejim, yargılanan bazı sanıkların ifadelerini düzenli olarak yayınlamakla bu hareketin aslında Amerikan menşeli olduğunu ve hareket mensuplarının da asıl amaçlarının İslam rejimini zayıflatmak olduğu yönünde kamuoyu oluşturmuşlardır. Gözaltında yapılan işkence ve kötü muamelelerin özellikle de Kahrizak cezaevinde yapılan sistematik işkencelerin ve ölümlerin bu ifadelerin ortaya çıkmasında şüphesiz çok büyük katkısı olmuştur (Moszynski, 2009, s. 1). Fakat sosyal medyayı muhaliflere nazaran çok daha etkili bir şekilde kullanan İran rejimi, bu ifadeleri kendi destekçilerini motive etmek için bir provokasyon aracı olarak etkili bir şekilde kullanmıştır.

Bütün bu gelişmeler Batı'nın İran'ı yıkmak için bu protestoları kullandığını düşünenlerin argümanlarını güçlendirmiş ve hareketin toplumsal desteğini azaltmıştır. Dolayısıyla demokrasi motifine dinsizlik algısının sürülmesi, hareketin Müslüman bir ülkede etkisini azaltmıştır. Daha demokratik bir İran'ı istese bile, dine olan ilgisinden dolayı birçok İranlı bu harekete mesafeli durmuştur. Bu da hareketin İran'da istenen desteği almasını engelleyen etkenlerden biri olarak ortaya çıkmıştır. Milani (2010)'nin de belirttiği gibi, "Musevi, ülkenin çöküşü için plan yapan laik yabancıların bir aracı olarak tasvir edilmiştir."

5.3. Hareketin Liderinin Olması Hareketi Zayıflatmıştır

Sosyal bir hareketin bir lider tarafından kontrol edilmesi ilk planda avantaj olarak görülse bile, aslında hareketin zayıflamasına sebep olabilmektedir. Çünkü çalışmanın ilk kısmında değindiğimiz gibi, sosyal hareketlerin gücü bir insanın oluşturabileceği etkiden çok, birçok farklı kesimin bir araya gelerek aynı plan üzerinde hareket edebilme başarısını gösterebilmesine bağlıdır. Liderless hareketlerin 21. yüzyılda en çok başarılı olan hareketler olarak ortaya çıkmalarının sebeplerinden birisi kimsenin lider olarak hareketi sınırlandırmamasıydı. Buna verilebilecek örnek yakın zamanda ortaya çıkan Arap ayaklanmalarıdır. Tunus'ta başlayıp bir çok Arap ülkesini etkisi altına alan bu hareketin herhangi bir lideri olmamıştır. İnsanları etkileyen sembol kişilikler ortaya çıksa bile bu kişiler lider olarak insanları yönlendirmemiş, protestoları şekillendirmemişlerdir. Arap isyanlarının lideri savundukları ideolojiler olmuştur. Dolayısıyla laik, İslamcı, sosyalist veya kapitalist gibi bir etiketle sınırlandırılmadan toplumun hemen hemen her kesimine ulaşabilmeyi başarmışlardır.

İran 2009 Yeşil Hareketi'nde bunun tam tersi olmuştur. Muhalif aday Mir Hüseyin Musevi hareketin planlı olmadan doğal lideri olarak ortaya çıkmış, eski Cumhurbaşkanı Hatemi'nin kendisine seçim öncesi verdiği yeşil kuşakta hareketin adı olarak ortaya çıkmıştır (Gürakar, 2012, s. 18; Milani, 2011). Planlı olmayan bu liderlik ve sembolizm, hareketin sokaklarda gelişmesinden dolayı kimsenin seçmeyip fakat herkesin kabul ettiği bir gerçeklik haline dönüşmüştür. Birçok yerde gerçekleşen protestolarda Musevi'nin resmi görülmüş, insanlar onun etrafında hareket ediyormuş gibi bir algı ortaya çıkmıştır. Bunun ne kadar planlı olup olmadığı tartışmaya açıktır. Fakat 2009 cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Ahmedinejad'ın rakibi reformcu olarak kendisini tanımlayan Musevi'ydi. Musevi'nin Humeyni döneminde başbakan olması aslında kendisinin rejim karşıtı olmanın çok, var olan rejimin reforma tabi olmasını istediği gerçeğini ortaya çıkarmıştır. Gürakar'ın belirttiği gibi:

Hareketin önderliğini 1981-1989 yılları arasında Humeyni'nin desteği ile başbakanlık yapmış Musevi'nin üstlendiği, kendisine destek veren Rafsancani ve Hatemi'nin 1979 Devrimi ve sonrasında en önemli figürleri oldukları ve yine bu süreçte Musevi'ye önemli bir desteğin başta Ayetullah Montazeri olmak üzere mevcut yönetime muhalif dini Kum şehri ulemalarından geldiği göz önüne alındığında, bu hareketin rejim karşıtı değil iktidar karşıtı bir nitelik taşıdığı, İran dini-siyasi elitleri arasındaki sistem içi kavganın bir tezahürü olduğu açıkça söylenebilir. (2012, s. 19-20)

Bu imaj, hareketin hem ulusal hem de uluslararası alanda demokrasi adına ümit vaat eden bir hareketten çok, var olan bir rejime makyaj talep eden bir hareket olduğu algısının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu da doğal olarak sosyal bir hareket olan Yeşil Hareket'in zayıflamasına sebep olmuştur.

Musevi'yi seven ve kendisini cumhurbaşkanı olarak görmek isteyen muhalifler olduğu gibi, İran'da rejim muhaliflerinin tamamının Yeşil Harekete destek vermemesinde Musevi'nin ön plana çıkması tek etken olmasa da oldukça etkili olmuştur. Özellikle kadınlar ve gençler, İran İslam Cumhuriyeti'nin ve Velayet-i Fakih sisteminin değiştirilmesini isteyen devrimler talep ederken, Musevi devrimin değil reformun sembolü olmuştur. Çünkü Musevi, İran'da en üst düzey karar verici makam olan Ali Hamaney ile ilgili herhangi olumsuz bir şey beyan etmemiştir. Daha önce de belirtildiği gibi Musevi, İran'ın ilk dini lideri Ayetullah Humeyni ve Ali

Hamaney döneminde, yani 1981 ve 1989 yılları arasında başbakan olarak görev yapmıştır. Dolayısıyla Musevi'nin seçimi Ahmedinejad'a karşı kaybetmesi hareketi ilk ateşleyen neden olarak gösterilse bile, hareketin başarıya ulaşmamasında da katkısı göz ardı edilemez.

5.4. İran Devrim Muhafızları'nın Yeşil Hareketi Desteklememesi

Demokrasinin yerleşmediği toplumlarda rejim karşıtı ve şiddete başvurmeyen sosyal hareketlerin başarılı olabilmeleri için silahlı kuvvetlerin oynadığı rol belirleyici olabilmektedir. 2010-2011 Arap isyanlarında Tunus ve Mısır'da şahit olunduğu gibi, askerın rejim karşıtı hareketleri desteklemesi başarılı protestoların en büyük karakteristiği olarak ortaya çıkmıştır. Tunus ordusunun rejimin şiddet kullanılarak protestoların bastırılması emrini reddetmesi sonrası Ben Ali'nin devrilmesi kaçınılmaz olmuştur. Benzer şekilde Mısır ordusunun rejim karşıtı protestocular ile beraber hareket ederek rejimin istifasını istemesi de Mübarek rejiminin devrilmesi ile sonuçlanmıştır.

Ben Ali'nin Tunus'ta ve Mübarek'in Mısır'da devrilmesi, son yıllarda asker-protestocu işbirliği ile başarıya ulaşan sosyal hareketlerden sadece ikisini temsil etmektedir. Aksi durumda ise sosyal hareketler şiddete bulaşmadan devam etmekte ısrar ederlerse, 2011 Bahreyn ayaklanmalarında olduğu gibi başarısız olmaları muhtemeldir. Protesto hareketlerinin şiddete başvurmaları durumunda, 2011 Libya iç savaşında olduğu gibi ülkenin bir iç savaşa sürüklenmesi ise büyük bir olasılık olarak karşımıza çıkmaktadır.

İran Yeşil Hareketi, şiddeti reddeden sivillerden oluşan sivil bir ayaklanmaydı. Dabashi (2013, s. 200)'nin de belirttiği gibi, "Yeşil Hareket şiddet içermiyordu." Şiddete bulaşmadan taleplerini gerçekleştirmek isteyen bu hareketin en büyük dezavantajlarından birisi İran rejiminin sahip olduğu kapalı, çok güçlü ve sadık bir askeri kanadının olmasıydı.

İran'da İslam Devrimi Muhafızları Ordusu (İDMO), 1979 devrimiyle kurulan rejimin en sadık ve en güçlü muhafızları olarak yer alırlar. Birçok ayaklanmayı bastırmak için şiddet kullanmaktan çekinmeyen İDMO, rejimin bekçileri olarak görev yapmaktadırlar. 2022 yılı itibarıyla sayıları 270 bin olan bu muhafızların, 60 bin kadarı ise paramiliter güç olarak görev yapmaktadır (Katzman, 2019).

Yeşil Hareket günlerinde bu muhafızların paramiliter gücü olarak görev yapan *Basij* grubu hareketi bastırmakta aktif rol almıştır (Abdo, 2009; Esfandiari, 2010). Bunun yanı sıra protestocular, sivil görünümlü ve *Lebas Shakhsi* olarak adlandırılan sayıları belirsiz milis gruplar tarafından şiddetli bir taarruza maruz kalmışlardır. Milani (2011)'nin belirttiğine göre, “Binlerce protestocu keskin nişancılar tarafından hedef alınmış, yüzlercesi tutuklanmış ve düzinelerce protestocu da öldürülmüştür.”

Stanford Üniversitesi'nde İran araştırmaları programının yöneticisi Abbas Milani'ye göre, “Rejim kontrolü kaybedeceğine inanıyordu ve Devrim Muhafızları ve Basij günü kurtardı” (2011). Muhsin Abbaspour adlı İranlı genç bir şairinin sadece protestolara katıldığı için kaçırılıp, günlerce tecavüz ve şiddete maruz kaldıktan sonra Tahran'ın sokaklarına atılması, devrim muhafızlarının ve milis gruplarının protestoculara karşı takındığı tutumunun bir resmi olarak ortaya çıkmıştır (Moqadam, 2010). Resmi olmayan kaynaklara göre en az 70 kişi öldürülmüş, yüzlerce kişi yaralanmış ve tutuklanmıştır (Esfandiari, 2010).

İran devrim muhafızlarının ve milis gruplarının gözünde, protestocular batının oyunlarına alet olan, laik, din karşıtı, demokrasi ve özgürlük adı altında İran İslam Cumhuriyeti'nin aleyhine çalışan provokatörlerdi. Dolayısıyla askeri kanada göre protestolara şiddetle ve baskıyla müdahale edilmesi gayet normal ve olması gerekendi. Bu kadar sert ve sayıca üstün bir silahlı gruba karşı protestocuların direnmeleri çok fazla mümkün olmamış ve protestoların zamanla etkilerini kaybetmelerinde önemli bir rol oynamıştır.

5.5. Yeşil Hareketin Uluslararası Arenada Yeterli Desteği Alamaması

Yeşil Hareket, uluslararası arenada devletlerin ve etkili güçlerin desteğini alabilmek için birçok yöntem denemiştir. İlk olarak hareketin lideri Musevi, İsrail hariç tüm ülkeler ile, ABD de dahil, diyalog kurmak istediklerini belirtmiştir (Tafesh, 2012). Bu, mevcut rejimin ve Cumhurbaşkanı seçilen Ahmedinejad'in kullandığı sert ve çatışmacı dilin tam tersi bir yaklaşımdı. Özellikle İran'ın nükleer silah geliştirme projesinden dolayı, ABD başta olmak üzere birçok batılı aktörün yaptırımlarına maruz kaldığı (Bkz. Küpeli, 2016) bu dönemde, bu çağrılar İran için radikal nitelikteydiler.

İkinci olarak, Yeşil Hareket uluslararası insan hakları örgütleri ile işbirliği kurmaya hazır olduklarını belirtmiştir (Tandoğan, 2021, s. 607). Şeffaf ve karşılıklı güven endeksli bir denetime açık olduklarını belirtmeleri uluslararası af örgütü başta olmak üzere bir çok örgütün dikkatini çekmiştir. Fakat, Obama başta olmak üzere dünya liderleri bu hareketin İran’da gerçek bir değişikliğe neden olacağına inanmamış, İran iç siyasetinde açıktan taraf olmaktan kaçınmışlardır.

1979 yılında, İran “İslam” devriminin kurucusu ve öncüsü olan Ayetullah Humeyni döneminde başbakanlık yapan Musevi’nin söyledikleri yeterince samimi bulunmadığı gibi, hareketin rejimi devirecek güce ulaştığına da inanılmamıştır (Arıkan-Sinkaya, 2011, s. 34). Çünkü Musevi 1981 yılında geçtiği başbakanlık görevine, 1989 yılında Ayetullah Humeyni’nin vefatına kadar devam etmiştir. Yüzde 63 gibi ezici bir çoğunlukla seçilen Ahmedinejad’ın arkasındaki rejim ve halk desteğini gören batılı aktörler kaybedenin yanında olmaktansa dışarıdan seyretmeyi tercih etmişlerdir. Rejimin zayıflamasını ve değişmesini istediğini iddia eden Batılı aktörler, bunun birkaç milyonluk bir sokak hareketi ile mümkün olamayacağına inanmışlardır. Bu yüzden de kaybedene oynayarak, rejimin daha da güçlenmesini istememişlerdir.

Ayrıca, Afganistan ve Irak müdahaleleri ile Orta Doğu’da bataklığa saplandıklarına inanan dönemin Amerikan Başkanı Obama, önceki Başkan Bush’un tam tersine daha barışçıl ve diyaloga açık bir politika takip etmek istemiştir. Neo-conlar’ın savunduğu İran’a yapılması talep edilen bir askeri müdahale, Obama yönetimi tarafından reddedilmiştir. Obama böylece İran Yeşil Hareketi’ne daha mesafeli yaklaşarak olası bir İran kargaşasının içinde direk olarak yer almak istememiştir.

Batı ülkelerinin ve özellikle de ABD’nin desteğini almayı başaramayan bu hareketin, Arap dünyasında da çok fazla yer aldığı söyleyemeyiz. Aralık 2010’da Tunus’ta başlayan ve Arap ülkelerine yayılan Arap ayaklanmaları Yeşil Hareket’in ayrıca gölgede kalmasına sebep olmuştur. Dünya bir anda bütün Arap ülkelerine sıçrayan bu ayaklanmaların getireceği değişikliklere odaklanmış, ABD ve Avrupa ülkeleri gelişen olayları yönlendirebilmek için ayaklanmanın sıçradığı bölgelere odaklanmışlardır. Arap dünyası ise kendilerine sıçrayan veya sıçrama potansiyeli bulunan bu ayaklanmaları kontrol etme mücadelesine girişmişlerdir. Böylece Körfez ülkelerinin İran’daki mevcut rejimi bitirecek veya zayıflatacak bir hareketi destekleme

stratejileri, işçilerindeki beklenmeyen gelişmelerden dolayı zayıf kalmış, kendi içlerine odaklanmak ve kendi rejimlerini korumak için strateji geliştirmek zorunda kalmışlardır.

6. Sonuç

Bu makalede ilk olarak sosyal hareketler literatürü açıklanarak İnan Yeşil Hareketi'nin mevcut literatürdeki yerinin açıklanması amaçlanmıştır. İnan Yeşil Hareketi'nin mevcut literatür çerçevesinden sosyal bir hareket olma özelliği gösterdiği, dolayısıyla sosyal bir hareket olduğu gösterilmiştir. Bir memnuniyetsizliğin varlığı ve bunun kolektif bir harekete dönüşmesi, belirli bir süre devam edebilmesi, amacının ve isteklerinin olması, gönüllülerden oluşan bir yapıya sahip olması Yeşil Harekete sosyal hareket özelliği kazandıran ana etkenler olmuşlardır. Dolayısıyla Yeşil Hareket sosyal bir harekettir.

Fakat 2009 yılında cumhurbaşkanlığı seçim sonuçlarına tepki olarak başlayıp sosyal bir hareket olarak devam eden İnan Yeşil Hareketi, amaçlarını gerçekleştiremediği için başarısız bir sosyal hareket olarak literatüre girmiştir. Bu başarısızlığın başlıca sebepleri olarak şunlar gösterilebilir.

Yeşil Hareket'in başarısız olmasının ilk sebebi, hareketin bir liderinin olması ve toplumun tümünü değil sadece belirli bir kesimini kapsayan ulusal değil yerel bir hareket olarak kalmasıdır. Devrime sebep olabilecek istekleri olan bir hareketin toplumdaki güçlü bir destek alması gerekirken, İnan Yeşil Hareketi bunu başaramamıştır. Asker ve/ya ulema gibi İnan "İslam" rejiminin ayakta durmasını sağlayan önemli aktörlerden de kimsenin desteğini alamaması hareketin gücünü ayrıca sınırlandırmıştır. Bu durum hareketi, hem nitelik hem de nicelik olarak sınırlandırmıştır.

İkinci olarak, Yeşil Hareket'in seçimin yenilenmesi gibi İnan için devrim niteliğinde sayılabilecek talepleri rejim ve rejimin savunucuları tarafından sert bir şekilde reddedilmiştir. Çünkü bu taleplerin kabulü öncelikle rejimin seçimlere hile karıştırdığı, dolayısıyla yanlış yaptığı anlamına gelecekti. Bu da rejimin halk tarafından sorgulanmasına ve "İslami" kimliğinin zedelenmesine sebep olacaktı. Hem ulusal, hem de uluslararası alanda İnan'ın devlet kimliğini ciddi olarak zedeleyebilecek bu gelişme, sert bir şekilde reddedilmiştir. Taleplerin reform düzeyinde ve rejimi lekelemeyen şekilde olması hareketin başarı şansını arttırabilirdi.

Üçüncü olarak, Yeşil Hareket'in başlattığı protestoların bir sonucu olarak, İran rejiminin değişimi kabul etmesi, rejim muhaliflerini protestolarla değişimin mümkün olabileceği şeklinde ümitlendirecek, daha fazlasını istemek adına çok daha büyük protestolara sebep olabilecekti. Bu İran İslam Cumhuriyeti'nin istemediği bir yenilikti. Çünkü muhalif kanadın taleplerinin bittiği yer, rejimin sonu anlamına gelebilirdi. Tavizlerin yeni tavizler doğuracağı gerçeği İran rejiminin kabul ettiği kırmızı bir çizgiydi. Rejimin çok sert bir şekilde eleştirilere ve yeniliklere kapalı olması, Yeşil Hareket'in başarı şansını ayrıca azaltmıştır. Diğer bir ifadeyle, rejimin türü ve tutumu hareketin başarı şansını ciddi bir şekilde engellemiştir.

Dördüncü olarak, uluslararası aktörlerin hareketin potansiyelindeki yetersizliği gördüğü için hareketi desteklememeleri ve Arap ayaklanmalarının ortaya çıkması da ayrıca İran Yeşil Hareketi'nin sokaklarda başlayıp, sokaklarda biten bir hareket olarak kalmasına neden olmuştur. Çünkü uluslararası aktörler bir anda Mısır ve Tunus'ta başlayıp Orta Doğu'ya yayılan bu ayaklanmaları anlamlandırmaya çalışmış, İran Yeşil Hareketi Arap ayaklanmalarının yanında çok daha sınırlı kalmıştır. Uluslararası dikkatin başka bir yöne kayması, hareketin aleyhine olurken, İran rejiminin ise lehine olmuştur.

Beyan

Bu makale etik kurul kararından muafır. Çalışmada katılımcı bulunmamaktadır. Çalışma için herhangi bir kurum veya projeden mali destek alınmamıştır. Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır. Telif hakkına sebep olacak bir materyal kullanılmamıştır.

Disclosure

The article is exempt from the Ethics Committee Decision. There are no participants. The author received no financial support from any institution and there's no conflict of interest. No material subject to copyright is included.

Kaynakça

- Abdo, G. (2009, Temmuz 8). Shark Attack. *Foreign Policy*. <https://foreign-policy.com/2009/07/08/shark-attack>
- Aberle, D. F. (1982). *The Peyote religion among the Navaho* (2. bs.). University of Chicago.
- Arıkan-Sinkaya, P. (2011). Ortadoğu'daki halk hareketlerinin İran'a yansımaları. *Ortadoğu Analiz*, 3(27), 30-37. <https://www.orsam.org.tr/tr/ortadogu-daki-halk-hareketlerinin-iran-a-yansimalari/>
- Bayat, A. (1998). Revolution without movement, movement without Revolution: Comparing Islamic activism in Iran and Egypt. *Comparative Studies in Society and History*, 40(1), 136–169. <http://www.jstor.org/stable/179392>
- Blumer, H. (1995). Social movements. İçinde S. M. Lyman (Ed.), *Social movements: Critiques, concepts, case-studies* (s. 60-83). New York University. https://doi.org/10.1007/978-1-349-23747-0_5
- Cameron, W. B. (1966). *Modern social movements: A sociological outline*. (1.bs.). Random House.
- Cavlak, H., & Özbilek, Ü. (2019). Konstrüktivist perspektiften devrim sonrası İran siyasal sistemi. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(16), 129-137. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/bsbd/issue/47296/472025>
- Dabashi, H., (2013). *Iran, the green movement and the USA: The fox and the paradox* (1.bs.). Bloomsbury Publishing.
- Della Porta, D., & Diani, M. (2006). *Social movements: An introduction* (2. bs.) Blackwell Publishing.
- Erinç Bayoğlu, A. H. (2020). *Suriye'deki etnik ve mezhepsel yapıların çatışmalardaki rolü* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Çankaya Üniversitesi
- Esfandiari, G., (2010, Haziran 11). The Myths And Realities of New Media In Iran's Green Movement. *Radio Free Europe*. https://www.rferl.org/a/Irans_Green_Movement_And_New_Media/2068714.html
- Gürakar H. T (2012). Bir toplumsal hareketin anatomisi: İran Yeşil Hareketi. İçinde: B Adıbelli (Ed.), *Doğu-Batı Yol Ayrımında İran* (s. 1-24). Bilim+Gönül Yayınları.

- Hannigan, J. A. (1985). Alain Touraine, Manuel Castells and Social Movement Theory a critical appraisal. *The Sociological Quarterly*, 26(4), 435–454. <http://www.jstor.org/stable/4106097>
- Heberle, R. (1995). Social movements and social order. İçinde S. M. Lyman (Ed.), *Social movements* (s. 49-59). New York University Press. https://doi.org/10.1007/978-1-349-23747-0_5
- Jenkins, J. C. (1983). Resource Mobilization Theory and the Study of Social Movements. *Annual Review of Sociology*, 9, 527–553. <http://www.jstor.org/stable/2946077>
- Katzman, K. (2019). *The warriors of Islam: Iran's Revolutionary Guard* (1.bs.) Routledge.
- Küpelı, M. Ş. (2016). Dış politika aracı olarak yaptırımlar: İran'a uygulanan yaptırımların etkileri. *Türkiye Ortadoğu alışmaları Dergisi*, 3(1), 97-135. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tocd/issue/24014/251558>
- Mill, J. S. (1869). *The subjection of women* (1. bs.). Transaction Publishers.
- Milani, A. (2010, Ocak 13). The Greening of Islam. *The New Republic*. <https://newrepublic.com/article/72369/the-greening-islam>
- Milani, A. (2011, Şubat 25). Iran Green Movement Needs Water. *National Public Radio*. <https://www.npr.org/2011/02/25/134051135/new-republic-iran-green-movement-needs-water>
- Milani, A. (2011, Nisan 29). Is Ahmadinejad Islamic enough for Iran? *Foreign Policy*, <https://foreignpolicy.com/2011/04/29/is-ahmadinejad-islamic-enough-for-iran-2/>
- Milani, A. (2011, Haziran 16). The Green Movement: Two years later, the Iranian Regime continues to brutalize its own people. *The New Republic*. <https://newrepublic.com/article/90060/iran-ahmadinejad-green-movement>
- Moqadam, A. (2010). *Death to the Dictator!: A young man casts a vote in Iran's 2009 election and pays a devastating price* (1.bs.). Sarah Crichton Books.
- Moszynski, P. (2009, Aralık 31). Doctor died while assisting inquiry into deaths in Iranian detention centre. *BMJ*. <https://doi.org/10.1136/bmj.b5673>

- Okyar, O. (2015). İnan ve Arap Baharı: Çift Taraflı Aynadaki Asimetri mi?. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 12(45), 60-82. <https://dergipark.org.tr/en/pub/uidergisi/issue/39290/462672>
- Rootes, C. A. (1990). Theory of social Movements: Theory for social movements? *Philosophy and Social Action*, 16(4), 5-17. <https://voidnetwork.gr/wp-content/uploads/2021/02/Theory-of-Social-Movements.-Theory-for-Social-Movements-by-C.A.-Rootes.pdf>
- Smelser, N. J. (1962). *Theory of collective behaviour* (1. bs.). Routledge.
- Tafesh, A.Q. (2012, Kasım 5). İnan's green movement: Reality and aspirations. *Al Jazeera Center for Studies*, <https://studies.aljazeera.net/en/reports/2012/11/20121159103533337.html>
- Tandoğan, Ş. M. (2021). Yeni Paradigma bağlamında Ortadoğu'daki toplumsal hareketlerin incelenmesi: Mısır ve İnan örnekleri. *Mülkiye Dergisi*, 45(3), 587-616. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2163743>
- Tilly, C. (1978). *From mobilization to revolution* (1.bs.). Random House.
- Tilly, C. (2004). *Social movements, 1768- 2004* (1.bs.). Routledge.
- Wilkinson, P. (1971). *Social movement* (1.bs.). Pall Mall Press.